

WAT JOU
TE DOEN
STAAT
VOOR HET
KLIMAAT

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Lena Hartog
WAT JOU
TE DOEN
STAAT
VOOR HET
KLIJIAAT
een actiegids

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6473 0

© 2024 Lena Hartog

Omslagontwerp Alexandra de Vries

Foto auteur © Dirk-Jan van Dijk

Zetwerk Mat-zet B.V.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Alma, voor Mama

INHOUD

Inleiding 9

I JIJ BENT DE DRUPPEL 29

1 Ga naar binnen 33

2 Onderzoek je context 64

3 Bepaal je morele kompas 87

4 Kies een richting 109

II DE ANDER STROOMT MEE 143

5 Kom in actie 149

6 Ga in gesprek 165

7 Breid je kringen uit 177

8 Scherp je klimaatplan aan 193

III SAMEN MAKEN WE GOLVEN 197

9 Ontwikkel je visie 201

10 Bepaal een strategie 211

11 Bereik je achterban 230

12 Verander de samenleving 235

Bonus: Blijf in beweging 249

Dankwoord 253

Bronnenlijst 257

INLEIDING

‘Als ik mijn eigen moeder niet kan veranderen, hoe verander ik dan de maatschappij?’

– VIJFTIENJARIGE DEELNEMER AAN WORKSHOP OVER KLIMAATACTIE

De komende decennia moeten we de snelste economische transformatie in de geschiedenis van de mensheid doorlopen. De aanleiding voor deze transformatie is de klimaatcrisis en de bredere ecologische crisis, die vragen om een snelle omschakeling van de huidige vervuilende economie naar een duurzamere manier van leven. Op de agenda gezet door de wereldwijde beweging voor klimaatrechtvaardigheid. Voor deze onvoorstelbaar grote verandering hebben we iedereen nodig. De ideeën voor verandering zijn er al – ze missen alleen politiek draagvlak, ze missen massa, ze missen jou.

Je zou kunnen zeggen: het gaat toch goed, we hebben het overal over het klimaat? Dat klopt: de klimaatbeweging groeit al jaren, in absolute termen en in termen van invloed. Ik zet me er zelf sinds 2017 op allerlei manieren voor in en heb de aandacht enorm zien toenemen. In zo goed als elk land ter wereld heb je groepen van bewegingen als Extinction Rebellion en Fridays for Future, die met burgerlijke ongehoorzaamheid en stakingen hun politieke en economische leiders onder druk zetten. Duurzame organisaties schieten als paddenstoelen uit de grond en in de meeste landen heeft de overheid, weliswaar na grote maatschappelijke druk, in elk geval een plan gemaakt om de uitstoot van broeikasgassen te verminde-

ren. Klimaat is een ‘hot topic’ – en toch blijft de CO_2 -uitstoot toenemen en worden de scenario's steeds grimmiger.

De uitdaging is simpel en groots tegelijk: het peil van wat we met zijn allen wereldwijd uitstoten moet zo snel mogelijk omlaag. Maar niet iedereen stoot evenveel uit, en elke industrie en sector is op een eigen manier vervuilend. Van de landbouw tot de gebouwde omgeving en van onze elektriciteit en zware industrie tot mobiliteit en mode: we gaan ons anders verwarmen en vervoeren, anders eten, wonen, produceren en consumeren. Om te voorkomen dat een groot deel van de wereld onbewoonbaar wordt, moeten we in heel korte tijd onze hele maatschappij transformeren.

De schaal van die transformatie zal je misschien overweldigen. Het is soms moeilijk voor te stellen dat er in een korte periode zo'n collectieve verandering kan plaatsvinden. Velen van ons hebben al periodes van grote maatschappelijke verandering meegemaakt, zoals de wereldwijde coronapandemie, de financiële crisis van 2008, de nasleep van 9/11 en de digitale revolutie. Toch zijn er grote verschillen met de maatschappelijke en economische transformatie die voor ons ligt. Bij de hierboven genoemde veranderingen moesten we ons als burger verhouden tot een maatschappelijke ontwikkeling – als een golf die over ons heen kwam. Met de klimaatcrisis krijgen we te maken met een collectief gestuurde verandering. Wij kiezen of en hoe de verandering komt, wij bepalen hoe snel of langzaam het gaat, wij werken mee of tegen met onze eigen levenskeuzes. Wij zijn zelf de golf van verandering. De maatschappelijke transformatie vraagt om internationale samenwerking op een schaal die we nog niet eerder hebben gezien én lokale actie in elke stad, buurt, straat en elk huis. Daarvoor is niets minder dan een wereldwijde actieve meerderheid nodig die de huidige politieke scheidslijnen overstijgt. En dat allemaal terwijl we juist steeds verder van elkaar af lijken te staan door polarisatie en groeiende economische ongelijkheid. Duizelt het je al?

Gelukkig hebben wetenschappers al decennialang nagedacht over wat er moet veranderen en bestaan er al honderden, zo niet duizenden bewegingen die zorgen dat die veranderingen er ook

echt komen. De totale maatschappelijke en economische transformatie bestaat uit een aantal grote doorbraken, die ieder weer uit duizenden puzzelstukjes bestaan. Dat is te groot en te veel voor één boek of één mens om aan te werken, niemand kan deze crisis alleen oplossen. We hebben heel veel mensen nodig die zich ieder inzetten voor één puzzelstukje binnen deze transformatie, wereldwijd en in Nederland. Als ik kijk naar de cijfers in ons eigen land, lijkt het me dat genoeg mensen om het klimaat geven: maar liefst 75% van de Nederlanders maakt zich zorgen over de gevolgen van de klimaatcrisis voor toekomstige generaties.

Wie dit boek leest maakt vermoedelijk ook deel uit van die grote meerderheid. Een meerderheid die de klimaatcrisis serieus neemt, die weet dat het anders moet en die misschien zelfs al ideeën heeft voor hoe het anders kan. Die het nieuws over de klimaatcrisis volgt, weet dat we in een crisis zitten maar nog niet zo goed hoe we daarop kunnen reageren. Een meerderheid die een eerste stap wil zetten, niet alleen op kleine schaal door zelf anders te leven maar ook daar voorbij. Of die al hard bezig is met een eigen initiatief, een voorbeeld van hoe het anders kan, maar wil dat dat alternatief nu ook echt het nieuwe normaal wordt. Voor die mensen heb ik dit boek geschreven. Want als we de komende jaren met zijn allen door zo'n ongekend grote transformatie zullen gaan – wat staat mij dan te doen?

Die vraag houdt me nu al zo'n tien jaar bezig. Waar ik eerst vaak snel langs de vage zorg rondom de klimaatcrisis scrolde, kwam de ernst van de crisis vlak na mijn studie in één keer binnen. Ik was 22, had sociale wetenschappen gestudeerd en wilde me inzetten voor maatschappelijke problemen in Nederland. Klimaat en duurzaamheid waren erg ver van mijn bed: het leken me meer thema's voor mensen die toevallig veel met de natuur hadden of een ecologische studie deden. Ook dacht ik dat de overheid het wel op orde zou hebben, zeker in Nederland zou de boel wel goed geregeld zijn. Bovendien leek de klimaatcrisis me meer een langetermijnprobleem, iets van de verre toekomst.

Dat veranderde allemaal toen ik op aanraden van een vriendin

het boek *This Changes Everything* van Naomi Klein las, over de klimaatcrisis en ons economische systeem. Het drong tot me door dat de klimaatcrisis allang was begonnen en nu al voor overstromingen en hittegolven zorgde, dat overheden totaal niet op schema lagen met hun doelen en dat ik als socioloog juist kon bijdragen aan de oplossingen. De cijfers en verhalen over de crisis raakten me diep: zoveel plekken die al met overstromingen en droogtes te maken hadden, zo'n groot verschil in wereldwijde uitstoot, zo'n grote rol van rijke landen als Nederland. Ik kwam in een existentiële crisis terecht en bevroeg alles: Hoe hebben we het zover laten komen? Wie is hier verantwoordelijk voor? Hoe draag ik hier zelf aan bij?

Ik deed wat me al mijn hele leven heeft geholpen als ik het even niet meer wist: ik dook met goede hoop de boeken in. Ik wilde niet alleen de huidige stand van zaken maar juist ook de diepere oorzaken van de klimaatcrisis begrijpen. Ik zocht naar ideeën om me een andere wereld en economie te kunnen voorstellen: van economische en politieke analyses tot sociologische, psychologische en filosofische perspectieven. Hoe meer ik las, hoe meer ik beseftte dat de klimaatcrisis een symptoom is van een systeem dat aan alle kanten barst. Dat ecologische problemen maar één voorbeeld zijn van een economie die sowieso maar voor een kleine minderheid van de mensen werkt. Dat onze drang naar eindeloze groei niet alleen een grote meerderheid van de mensen opjaagt, uitbuit en inzet om steeds meer te maken, maar zelfs een rijke minderheid nauwelijks écht gelukkig maakt. Een systeem waar ikzelf net zo goed onderdeel van ben, van mijn denken tot mijn doen. Korte tijd voelde ik me gemotiveerd door die analyses van alle problemen en grote visies over een andere wereld. Ik maakte me weliswaar nog zorgen over de staat van de wereld, maar begreep in elk geval wel wat beter hoe die in elkaar zit. Toch leidde al die informatie niet automatisch tot actie.

Hoe meer ik leerde over wat er mis is, hoe wanhopiger ik werd. Me verdiepen in de klimaatcrisis leidde in eerste instantie vooral tot schuldgevoelens en een constante lichte spanning, en later tot fundamentele vragen en inzichten die me 's nachts wakker hielden.

Als er zoveel niet werkt aan onze huidige manier van leven, dan geldt dat ook voor mijn leven. Als ‘met de stroom meegaan’ betekent dat ik onderdeel ben van het probleem, dan wil ik graag mijn eigen richting bepalen. En als de huidige politiek zo weinig richting biedt, dan maak ik zelf wel mijn eigen morele kompas. Ik zag de klimaatcrisis niet langer als een losstaand probleem maar als een veel diepere, existentiële crisis, die ons vraagt om onze hele manier van leven te veranderen. Van ons dagelijks leven tot onze diepste gedachten, van hoe we liefhebben tot hoe we onze samenleving organiseren. Een crisis die dus niet alleen vraagt om te stoppen met fossiele brandstoffen, maar om verandering van onze diepste overtuigingen en waarden.

Op zoek naar antwoorden op die existentiële vragen dook ik in de wereld van de zelfontwikkeling, door trainingen te doen met een psychologische en zelfs spirituele basis. In tegenstelling tot de meer abstracte politieke analyses vond ik in de wereld van de persoonlijke ontwikkeling wél veel praktische tips over hoe ik mijzelf kan veranderen, hoe geluk in elkaar zit en hoe ik zin kan geven aan mijn leven. Ik ging met mezelf aan de slag en merkte dat ik veel meer kon veranderen dan ik dacht, dat ik verantwoordelijkheid kon nemen voor mijn eigen leven en zelfs mijn gedachten stap voor stap kon veranderen.

Toch betekende aan de slag gaan met mijn eigen leven nog niet dat ik ook wist hoe ik dat op een maatschappelijk niveau kon doen. Bovendien herkende ik me vaak niet in de waarden van een deel van de zelfontwikkelingsscene. De praktische stappen spraken me aan maar het individualisme en de focus op eindeloze groei stonden me steeds meer tegen, met name de nadruk op financieel succes als maatstaf voor geluk. Veel Amerikaanse maar ook Nederlandse boeken staan vol met voorbeelden van mensen die ‘met deze methode in een jaar miljonair zijn geworden’. Terwijl rijkdom juist een grote aanjager van de klimaatcrisis is. Handige methodes dus, maar minder handige, of zelfs gevaarlijke doelen waar ze voor worden ingezet.

Daarom ben ik stap voor stap mijn eigen denk- en werkwijze

gaan creëren. Een manier om kennis en actie al experimenterend te combineren, te werken aan verandering in mijn eigen leven én bij te dragen aan maatschappelijke verandering. Met als ultiem doel mijn eigen leven zo betekenisvol mogelijk in te richten en mee te bouwen aan een maatschappij die ook voor andere mensen de kans op betekenis en geluk vergroot. Een fijn leven in een ecologische en rechtvaardige maatschappij. Zo ben ik gaan experimenteren met manieren waarop ik me zo effectief mogelijk kan inzetten tegen de klimaatcrisis. Van zonnepanelen verkopen bij een sociale onderneming en een jongerenconferentie organiseren tot onderzoek doen en online campagnes opzetten. Na elke stap evalueerde ik hoe het bij me paste en hoe overtuigend de impact was.

In therapie leerde ik waar mijn schuldgevoelens over *te weinig doen* vandaan kwamen en hoe ik op een gezondere manier in actie kon komen. Ik leerde hoe ik mijn emoties meer kon toelaten in plaats van alles te rationaliseren en merkte hoe dat niet alleen hielp in mijn persoonlijke leven maar me ook hielp contact te maken met mijn zorgen rondom de klimaatcrisis. Ik maak dankbaar gebruik van alle lessen uit boeken over maatschappelijke verandering en systeemdenken, aangevuld met alle zelfontwikkelingstechnieken en -denkwijzen. Ik heb de mensen om me heen zien veranderen, soms direct geïnspireerd door een gesprek dat ik met ze had en vaak ook indirect, en ervaar nog elke dag hoe fijn het is dat zij mijn idealen delen. Ik heb me aangesloten bij de klimaatbeweging, geleerd hoe ik actie moet voeren en me kan uitspreken over waar ik om geef. En ik voelde langzaam iets veranderen in mijn diepste overtuigingen, hoe ik naar mezelf kijk en naar de wereld om me heen.

Nu leef ik steeds meer vanuit het diepe geloof dat we op een gigantisch keerpunt in de geschiedenis staan, het einde van een individualistisch en op groei gericht tijdperk en het begin van een nog te ontdekken en samen te bouwen tijdperk. Met de klimaatcrisis als alarmbel, als laatste waarschuwing dat dit systeem niet werkt en als motivatie om een ander pad in te slaan. Met andere denkwijzen, een andere cultuur en waarden, en een andere manier om ons tot elkaar te verhouden. Met een kleine rol voor mezelf in het pad

daarheen, en een hoofdrol voor ons allemaal samen als collectieve kracht.

Misschien wel het belangrijkste wat ik heb gevonden is een blijvend gevoel van hoop. Daarmee bedoel ik niet het soort hoop dat voortkomt uit het gevoel dat de kans op een goede afloop groot is. Want eerlijk is eerlijk: het terugdraaien van de klimaatcrisis is onmogelijk en het tegengaan een onwaarschijnlijk grote uitdaging. Als we het hebben over de realistische kans van slagen dan is mijn hoop wat betreft de klimaatcrisis helaas erg klein. Maar er bestaat ook een ander soort hoop, leerde ik van ecofilosofe Joanna Macy: *active hope*, hoop die niet gebaseerd is op de kans dat iets slaagt maar op de inzet die je ergens in stopt. Of, in de woorden van essayist Rebecca Solnit, hoop als ‘een bijl waarmee je in geval van nood deuren kunt openbreken.’ Er is misschien weinig hoop voor een goede uitkomst, maar ik koester veel hoop voor onze gezamenlijke inzet.

Mijn hoop rondom de klimaatcrisis groeit dus omdat ik actie onderneem. Met elke actie groeit mijn eigen zelfvertrouwen en ontmoet ik weer meer mensen en initiatieven die het echt anders willen en daar hard voor werken, alsof we samen zeggen: de toekomst staat niet in steen gebeiteld.

Hoop is besmettelijk en groeit met elke mens die in actie komt. Want alle grote golven van verandering bestaan uiteindelijk uit kleine druppels. Mensen die zien en voelen dat de huidige manier van leven niet meer werkt, besluiten om zich uit te spreken en samen te strijden voor een nieuw normaal. Druppels die rimpelingen maken in hun omgeving, in steeds groter wordende kringen, die stap voor stap een wereldwijd web bouwen. Die samen golven maken van verandering en die zo groot laten groeien dat ze onverslaanbaar zijn. De klimaatcrisis kun je op heel veel manieren bekijken en ik kies graag voor de meest hoopvolle: de crisis is een kans om als mensheid boven onszelf uit te stijgen en ons wereldwijd te verenigen. Om onze samenlevingen te organiseren op manieren die ons gelukkiger maken. Een serieuze uitdaging die vraagt om diepe reflectie en snelle actie. We hebben een wereld te winnen.

Dit boek gaat niet alleen over de klimaatcrisis maar vooral ook over iets veel persoonlijkers: over jou. Het gaat over wat jou te doen staat, over jouw rol in de crisis, over wat jij kan bijdragen. En het gaat misschien nog wel meer over ons: over waar jij en ik en iedereen om ons heen samen toe in staat zijn. We zijn gemaakt voor grootse dingen. De tijd vraagt ons in actie te komen en ik vraag jou om mee te doen. Niet omdat ik alles weet, maar omdat ik één ding zeker weet: alleen samen gaat het lukken.

Wat staat er op het spel?

De kern van het probleem is simpel: de aarde warmt op. Dat heeft nu al gevolgen en een deel van die gevolgen is onomkeerbaar. Ook de belangrijkste oorzaak voor de opwarming van de aarde is in de kern behoorlijk simpel: de uitstoot van broeikasgassen zoals CO_2 . Broeikasgassen werken als een soort deken om de aarde. Ze houden de aarde leefbaar. Zonder broeikasgassen zou de gemiddelde temperatuur op aarde -18 graden Celsius zijn. Als we te veel broeikasgassen uitstoten, zoals we doen sinds de industriële revolutie – die eind achttiende eeuw begon – door grootschalig gebruik van fossiele brandstoffen, wordt de deken dikker en stijgt de temperatuur op aarde. Sindsdien is de wereldeconomie in razend tempo gegroeid, de afgelopen dertig jaar in een soort turboversnelling: meer dan de helft van alle CO_2 ooit is sinds de jaren negentig uitgestoten, zo berekende het Institute for European Environmental Policy.

Om het proces van opwarming sindsdien en de gevolgen ervan goed in beeld te brengen en passend beleid te ontwikkelen richtten de Verenigde Naties in 1988 het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) op. Het IPCC brengt ongeveer elke vijf jaar een rapport uit over de stand van de klimaatveranderingen, gebaseerd op de resultaten van wereldwijd klimaatonderzoek. Uit het rapport van het IPCC uit 2023 blijkt dat we nu al te maken hebben met steeds meer extreem weer: er zijn meer overstromingen, droogtes en branden, dichtbij in Europa en over de hele wereld. De

crisis maakt de wereld nu al onleefbaar: miljoenen mensen hebben te weinig voedsel en water: van kleine eilanden in het Caribisch en Pacifisch gebied tot grote delen van het Afrikaanse continent.

Die effecten van de klimaatcrisis staan helaas niet op zichzelf maar worden versterkt door andere ecologische problemen. In 2009 bekeek een team van topwetenschappers onder leiding van de Zweedse hoogleraar in de milieukunde Johan Rockström welke processen essentieel zijn voor de stabiliteit en veerkracht van onze aarde. Op basis daarvan introduceerden zij het idee van planetaire grenzen: meetbare grenzen die we niet over moeten gaan om als mensheid nog generaties lang prettig te kunnen leven op aarde. Ze identificeerden de volgende negen planetaire grenzen: de opwarming van de aarde, het verlies van biodiversiteit, de stikstofkringloop/fosforkringloop, het gat in de ozonlaag, oceaanzuuriging, waterschaarste, landgebruik, chemische verontreiniging en deeltjes in de atmosfeer. In 2023 bleek uit een update van het onderzoek onder leiding van Katherine Richardson dat we zes van de negen planetaire grenzen hebben overschreden, waardoor de stabiliteit van al het leven op aarde bedreigd wordt.

Richardson vergelijkt de situatie van de aarde met een hoge bloeddruk bij de mens: 'Je bent niet meteen zeker van een hartaanval, maar het risico neemt wel toe.' Sommige klimaateffecten, zoals het verder smelten van ijskappen en het stijgen van de zeespiegel, zijn al onomkeerbaar. Hierbij zijn al zogeheten kantelpunten in het klimaatsysteem overschreden: cruciale momenten waarop, of drempels waarover, relatief kleine veranderingen grote en vaak onomkeerbare gevolgen kunnen hebben voor het milieu en het klimaat. Zoals wanneer je je stoel op de twee achterste poten balanceert: als je voorbij een bepaald punt gaat, verlies je definitief je evenwicht en lig je op de grond.

Een kantelpunt in het ene proces kan een ander proces grondig beïnvloeden. Zo kan er een domino-effect optreden – het is alleen vaak lastig te voorspellen hoe en wanneer dat gaat gebeuren.

Vaak worden kantelpunten bereikt doordat een effect van de opwarming zichzelf versterkt. Neem de ijskappen op Antarctica en in

Groenland. Ijs werkt als een soort spiegel die zonnestrallen weerkaatst, terug de ruimte in – ook wel bekend als het albedo-effect. Door opwarming van de aarde smelt het ijs en maakt dat plaats voor de donkerdere zee eronder. Daardoor weerkaatst er minder zonlicht, en wordt de warmte van de zonnestralen juist door de zee en aarde opgenomen en geabsorbeerd in de atmosfeer. Zo versnelt de opwarming van de aarde met het sneller smelten van het ijs een zichzelf versterkende keten aan acties.

Een recent rapport uit 2023 van de universiteit van Exeter laat zien dat door het samenspel van verschillende kantelpunten, zoals het smelten van de ijskappen, het kappen van het Amazonewoud en het verdwijnen van de permafrost, de aarde op allerlei manieren tegelijk zal veranderen. Die veranderingen maken dat in totaal zo'n 3,3 tot 3,6 miljard mensen leven op een plek die heel kwetsbaar is voor klimaatverandering, zo berekende het IPCC. Naast delen van de aarde die onleefbaar worden heeft de klimaatcrisis ook een grote en vaak onderschatte impact op onze gezondheid. Zo verwacht de World Health Organization toenemende gezondheidsrisico's: tussen 2030 en 2050 zal klimaatverandering ongeveer 250.000 extra sterfgevallen per jaar veroorzaken door ondervoeding, malaria, diarree en hittestress.

Dicht bij huis is nu al te zien dat veel gletsjers in Europa een aanzienlijke hoeveelheid ijs verloren hebben, met de Alpen als het zwaarst getroffen gebied, zo blijkt uit het rapport *De staat van het klimaat in Europa 2022*. De gletsjers in de Alpen hebben in 2022 in één jaar een nieuw recordverlies aan massa ervaren, veroorzaakt door lange winters, sneeuwval, stofafzettingen uit de Sahara en een extreem warme zomer. Meer dan 61.000 Europeanen zijn in 2022 gestorven als gevolg van de uitzonderlijk hete Europese zomer, blijkt uit een studie gepubliceerd in *Nature Medicine*. In Zuid-Europa werden die zomer zelfs temperaturen gemeten van 48 graden. Zo'n hete zomer laat goed zien dat de *gemiddelde* temperatuurstijging nog niet alles zegt over de weersextremen die bij de klimaatcrisis horen.

Wat staat ons te doen?

Hadden we die extreme weersomstandigheden kunnen voorspellen toen we in de vijfde versnelling fossiel gingen uitstoten? Wisten we dan helemaal niet waar we mee bezig waren? Wetenschappers hebben in elk geval hun best gedaan: zij proberen ons al decennia te waarschuwen, onder andere met het rapport *Limits to Growth*, dat een groep gerenommeerde Europese wetenschappers in 1972 uitbracht. Zij waarschuwden voor de ‘uitputtingsproblematiek’ die samenging met economische groei en de eindigheid daarvan. Twintig jaar later, in 1992, werd op de Earth Summit in Rio de Janeiro het eerste Klimaatverdrag getekend door 154 landen: het United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). Het UNFCCC zou de basis vormen voor de opvolgende Conferences of the Parties (COP), een jaarlijkse meeting van de nu 198 landen om hun vooruitgang in de klimaataanpak te evalueren. In 2015 werd op één zo’n COP, de Klimaatop in Parijs, een historisch akkoord ondertekend door 196 landen met als doel de opwarming van de aarde te beperken tot ruim onder 2 graden Celsius, met een duidelijk zicht op 1,5 graad Celsius.

Om de opwarming zo veel mogelijk te beperken hebben de EU-lidstaten gezamenlijk afgesproken dat ze in 2030 minimaal 55% minder broeikasgassen moeten uitstoten en in 2050 klimaatneutraal moeten zijn. Nederland heeft zelf in 2019 het nationaal Klimaatakkoord opgesteld. De in dit akkoord omschreven doelen zijn in lijn met de Europese ambitie: Nederland moet in 2030 55% minder broeikasgasemissies uitstoten en streeft ‘zelfs’ naar 60% vermindering. Ook moet Nederland klimaatneutraal worden in 2050, zoals vastgelegd in de nationale Klimaatwet.

Klimaatneutraal zijn in 2050 klinkt als een mooi doel, maar het is bij lange na niet ambitieus genoeg. Een rijk land als Nederland zou veel meer moeten en kunnen doen, zo suggereert een onderzoek naar een eerlijke verdeling van het koolstofbudget dat het New Climate Institute deed. Drie factoren spelen een rol in de discussie over wat een eerlijke bijdrage is: in hoeverre landen de benodigde

maatregelen kunnen dragen, in hoeverre ze verantwoordelijk zijn voor de klimaatverandering tot nu toe en hoe groot hun uitstoot per hoofd van de bevolking nu is. De conclusie van het NewClimate Institute is dat de door Nederland voorgestelde klimaatdoelen, in het licht van onze grote historische uitstoot, niet als verenigbaar kunnen worden beschouwd met de 1,5 °C-grens van het Akkoord van Parijs. Voor een *fair share* van het koolstofbudget moeten de emissies van Nederland in 2030 al onder nul zijn en daarna daar blijven.

Klimaatneutraal zijn in 2030 houdt in dat Nederland vanaf dat moment niet meer bijdraagt aan de opwarming van de aarde. Dat betekent niet per definitie dat er helemaal geen CO₂-uitstoot meer plaatsvindt. Door bijvoorbeeld het planten van bomen zou uitstoot kunnen worden gecompenseerd, waardoor Nederland ‘netto’ klimaatneutraal is. In de basis heeft het planten van bomen natuurlijk een positieve impact, maar daar zijn grenzen aan: er is bij lange na niet genoeg ruimte op de wereld om alle uitstoot met bomen te compenseren. Het huidige beleid doet een wilde gok, gebaseerd op te beplanten gebied dat helemaal niet bestaat, gecombineerd met een blind vertrouwen in technologische innovatie. Dat terwijl nog niet bewezen is dat emissiereductietechnieken mogelijk zijn op de schaal die nodig is, zo concludeert de Britse hoogleraar Energie en Klimaatverandering Kevin Anderson.

Die hoop op emissiereductietechnieken vormt een belangrijke bouwsteen in het huidige Europese en Nederlandse klimaatbeleid, een beleid dat uitgaat van ‘groene groei’. Groene groei is het idee dat het mogelijk is om als economie te blijven groeien terwijl we verduurzamen door technologische innovaties. Maar de wetenschap is er helder over dat dit niet mogelijk is: economische groei in de landen die nu veel uitstoten kan niet samengaan met de uitstootreductie die nodig is. Jason Hickel legt in zijn boek *Less is More* uit dat zelfs als het mogelijk zou zijn om op 100% hernieuwbare energie over te stappen, we dat onmogelijk snel genoeg kunnen doen om onder de 1,5 °C-grens te blijven. Daarvoor zou een verduurzaming nodig zijn van 14% – twee tot drie keer sneller dan wat wetenschap-